

EN FÄRD TILL INDIEN

E.M. FORSTER

En färd till Indien

ÖVERSÄTTNING HELENA HANSSON

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Albert Bonniers Förlag
Box 3159, 103 63 Stockholm
www.albertbonniersforlag.se
info@albertbonniers.se

ISBN 978-91-0-080441-1

COPYRIGHT © The Provost and Scholars of King's College,
Cambridge. 1924

ORIGINALET TITEL *A Passage to India*

ÖVERSÄTTNING Helena Hansson

OMSLAGSILLUSTRATION Petra Börner

OMSLAG Ingrediensen AB

FÖRSTA TRYCKNINGEN

TRYCK ScandBook, EU 2026

*Till sayyid Ross Masood
och vår sjutton år långa vänskap*

DEL I

MOSKÉN

Utöver Marabargrottorna – och de ligger trettio kilometer därifrån – har staden Chandrapore ingenting särskilt att erbjuda. Den är snarare kantad än kringfluten av floden Ganges, den slingrar sig fram längs stranden i några kilometer och går nätt och jämnt att skilja från alla sopor den så frikostigt lämnar efter sig. Det finns inga badtrappor vid flodstranden eftersom det råkar vara så att Ganges inte är helig här; i själva verket finns det ingen flodstrand, och det breda och växlande panoramat över vattendraget skymms av basarer. Gatorna är sjabbiga, templen otillräckliga, och även om det finns några ståtliga byggnader ligger de undagömda i trädgårdar eller i gränder som är så smutsiga att de avskräcker alla utom en inbjuden gäst. Chandrapore har aldrig varit stort eller vackert, men för tvåhundra år sedan låg det på vägen mellan Övre Indien, som på den tiden tillhörde mogulriket, och havet, och de ståtliga husen härrör från den tiden. Entusiasmen för utsmyckningar avtog på sjuttonhundratalet, och den var heller aldrig lika för alla. I basarerna är ingenting målat och det finns knappt några träsniderier. Själva träet tycks vara gjort av lera, och invånarna av lera som rör på sig. Så anspråkslöst, så enahanda är allt ögat skådar att man hade kunnat tro att Ganges skulle skölja ned denna deformitet i jorden igen där den flyter fram. Hus rasar faktiskt, människor drunknar och får ligga och ruttna, men stadens konturer i stort består, sväller upp här, krymper där, som något slags lågtstående men oförstörbar livsform.

Inåt landet förändras sceneriet. Det finns ett ovalt torg,

majdan, och ett långt gulblekt lasarett. Hus som tillhör eurasier ligger i det höglänta området vid järnvägsstationen. På andra sidan järnvägen – som går parallellt med floden – blir marken lägre, för att sedan återigen höja sig ganska brant. På den andra höjden breder den lilla civilstationen ut sig, och betraktat därifrån tycks Chandrapore vara en helt annan plats. Det är en trädgårdsstad. Det är ingen stad, utan en skog med glest utspridda hyddor. Det är en tropisk lustgård kringfluten av en ståtlig flod. Vinpalmerna och nimträden och mangoträden och tempelfikusarna som var dolda bakom basarerna blir nu synliga och döljer i sin tur basarerna. De skjuter upp från trädgårdarna där de får sin näring från urgamla dammar, de bryter fram ur kvävande periferier och undanskymda tempel. De söker sig till ljus och luft och är utrustade med större krafter än människan och hennes verk och svingar sig därför ovanför dyn där nere, hälsar varandra med grenar och vinkande blad och bygger en stad för fåglarna. I synnerhet efter regnen skärmar de av det som passerar där under, men de sprider alltid glans över staden åt de engelsmän som bor på höjden, till och med när de är svedda eller kala, och nykomlingar kan därför inte tänka sig att den är så torftig som den beskrivs, utan de måste köras ned för att bli av med den illusionen. Själva civilstationen framkallar inga känslor. Hänföra är den icke, ej heller är den fränstötande. Den är förnuftigt planerad med en klubb i rött tegel på krönet, och längre bort en speceributik och en kyrkogård, och bungalowerna är utplacerade längs gator som korsar varandra i räta vinklar. Det finns inget anskrämligt där, och det är bara utsikten som är vacker; den har inget gemensamt med staden förutom himlavalvet ovanför.

Himlen förändras också, men på ett mindre påfallande sätt än växtligheten och floden. Ibland schatteras den av moln, men i vanliga fall är den en kupol av färgtoner som går i varandra, med blått som den dominerande tonen. På

dagen bleknar det blå till vitt där himlen nuddar vid markens vita, efter solnedgången får den en ny kontur – i brandgult, som smälter till det sprödaste violett. Men den blå kärnan består, även på natten. Då hänger stjärnorna som lampor från det väldiga valvet. Avståndet mellan valvet och dem är som ingenting jämfört med avståndet bakom dem, och detta ännu längre avstånd, som visserligen är bortom all färg, har slutligen lösgjort sig från det blå.

Himlen avgör allt – inte bara klimat och årstider utan när jorden ska vara vacker. På egen hand kan hon inte åstadkomma mycket – bara halvhjärtade blomsterkrevader. Men när himlen väljer det kan salighet regna ned i Chandrapores basarer eller en välsignelse färdas från horisont till horisont. Himlen kan åstadkomma detta eftersom den är så stark och så väldig. Kraften kommer från solen och ingjuts i den varje dag, och den är lika stor som den framstupa utsträckta jorden. Inga berg stör båglinjen. Mil efter mil ligger jorden platt, höjer sig lite, blir återigen platt. Det är bara i söder, där en grupp knytnävar och fingrar tränger upp ur jorden, som den oändliga vidden bryts. Dessa nävar och fingrar är Marabarbergen, som hyser de märkvärdiga grottorna.

II

Den unge mannen släppte sin cykel, som föll omkull innan någon tjänare hann fånga den, och hoppade upp på verandan. Han var eld och lågor. »Hamidullah, Hamidullah! Kommer jag för sent?» ropade han.

»Be inte om ursäkt«, sa hans värd. »Du kommer alltid för sent.«

»Var snäll och svara på min fråga. Kommer jag för sent? Har Mahmoud Ali ätit upp all mat? I så fall går jag någon annanstans. Mr Mahmoud Ali, hur står det till?»

»Jag håller på att dö, tack, dr Aziz.«

»Dö före middagen? Åh, stackars Mahmoud Ali!«

»Hamidullah här är faktiskt död. Han avled just när du kom cyklande.«

»Ja, så är det«, sa den andre. »Föreställ dig att vi båda talar till dig från en annan och lyckligare värld.«

»Kan det möjligen finnas en hookah i den där lyckligare världen ni pratar om?»

»Sluta pladdra, Aziz. Vi har ett mycket ledsamt samtal.«

Hookahn var för hårt stoppad, precis som det brukade vara hemma hos hans vän, och den bubblade tjurigt. Han lirkade med den. När den till sist gav efter sprutade tobaken in i hans lungor och näsborrar och jagade ut röken från brinnande kögödsel som de hade fyllts med när han cyklade genom basaren. Den var utsökt. Han låg där i en njutningsfull och välgörande trans, och inifrån den tycktes de båda andras samtal inte vara särskilt ledsamt – de diskuterade om det är möjligt att vara vän med en engelsman eller inte. Mahmoud Ali menade att

det inte var det, Hamidullah invände, men han hade så många förbehåll att det inte fanns några motsättningar mellan dem. Sannerligen utsökt att ligga på den breda verandan medan månen gick upp framför en och tjänarna lagade middag bakom en och det inte fanns några bekymmer.

»Jaha, titta på min egen upplevelse nu i förmiddags.«

»Jag påstår bara att det är möjligt i England«, svarade Hamidullah, som hade varit i det landet för länge sedan, före den stora anstormningen, och som hade blivit hjärtligt mottagen i Cambridge.

»Här är det omöjligt. Aziz! Den rödnäste pojken har återigen förolämpat mig i rätten. Jag klandrar honom inte. Han hade fått höra att han borde förolämpa mig. Ända tills nyligen var han en riktigt trevlig pojke, men de andra har fått klorna i honom.«

»Ja, de har inte en chans här, det är det jag menar. De kommer hit med avsikten att vara gentlemän, och så får de höra att det inte duger. Titta på Lesley, titta på Blakiston, nu är det din rödnäste pojke, och näst på tur är Fielding. Alltså, jag minns när Turton just hade kommit hit. Det var i en annan del av provinsen. Ni kommer inte att tro mig, gossar, men jag har åkt med Turton i hans vagn – Turton! Jodå, vi stod på riktigt förtrolig fot en gång i tiden. Han har visat mig sin frimärkssamling.«

»Numera hade han trott att du skulle stjäla den. Turton! Men den rödnäste pojken är mycket värre än Turton!«

»Det tror jag inte. De blir alla precis likadana, varken sämre eller bättre. Jag ger vilken engelsman som helst två år, om han så är Turton eller Burton. Det är bara en bokstav som skiljer dem åt. Och jag ger vilken engelsk kvinna som helst ett halvår. Alla är precis likadana. Håller ni inte med?«

»Inte jag«, svarade Mahmoud Ali, som därmed gav sig in i det syrliga skämtet och både plågades och roades av varje ord som yttrades. »För min egen del ser jag så djupa skillnader

mellan våra härskare. Rödnäsan mumlar, Turton talar tydligt, mrs Turton tar emot mutor, det varken gör eller kan mrs Rödnäsa, för än så länge finns det ingen mrs Rödnäsa.«

»Mutor?«

»Visste du inte att när de lånades ut till Centrala Indien i samband med ett kanalprojekt så var det någon raja som gav henne en symaskin i massivt guld för att vattnet skulle ledas genom hans furstestat?«

»Blev det så, då?«

»Nej, det är där mrs Turton är så skicklig. När vi stackars svarta tar emot mutor utför vi det som vi blir mutade att utföra, och följaktligen blir vi påkomna av rättvisan. Engelsmännen tar emot och gör ingenting. Jag beundrar dem.«

»Vi beundrar dem allesammans. Aziz, skicka mig hookahn är du snäll.«

»Åh, inte än – hookahn är så härlig nu.«

»Du är en mycket självisk pojke.« Han höjde plötsligt rösten och ropade efter middag. Några tjänare ropade till svar att den var klar. De menade att de önskade att den var klar, och det tolkades så, för ingen rörde sig ur fläcken. Sedan fortsatte Hamidullah, men han uppträdde annorlunda och var uppenbart rörd.

»Men titta på mitt fall – fallet med den unge Hugh Bannister. Här har vi sonen till mina kära, mina döda vänner, kyrkoherde Bannister och hans hustru, som var så vänliga mot mig i England att jag aldrig kommer att glömma det och aldrig kan beskriva det. De var som far och mor för mig, jag talade med dem på samma sätt som jag gör nu. På loven blev deras prästgård mitt hem. De anförtrodde alla sina barn åt mig – jag bar ofta omkring på lille Hugh – jag tog med honom upp till drottning Viktorias begravning och lyfte upp honom ovanför folkmassan.«

»Det var en annan sak med drottning Viktoria«, mumlade Mahmoud Ali.

»Jag har nu fått veta att pojken driver en läderhandlarfirma i Kanpur. Ni kan tänka er vad jag längtar efter att få träffa honom och betala hans resa så att det här huset kunde bli hans hem. Men det tjänar ingenting till. De andra angloindierna har säkert fått fatt i honom för länge sedan. Han skulle antagligen tro att jag vill ha någonting, och det står jag inte ut med från sonen till mina gamla vänner. Åh, vad är det i det här landet som har gjort att allt har gått på tok, vakil sahib? Det undrar jag.«

Aziz blandade sig i. »Varför ska vi tala om engelsmännen? Brrrr...! Varför ska vi vara antingen vänner eller inte vänner med dem? Låt oss hålla oss ifrån dem och vara glada. Drottning Viktoria och mrs Bannister var de enda undantagen, och de är döda.«

»Nej, nej, det går jag inte med på, jag har träffat andra.«

»Det har jag också«, sa Mahmoud Ali, och bytte oväntat ståndpunkt. »Det är långt ifrån alla damer som är likadana.« Deras sinnesstämning hade förändrats, och de drog sig till minnes små vänligheter och artigheter. »Hon sa 'Tack så mycket' på ett synnerligen naturligt sätt.« »Hon bjöd mig på en pastill när jag blev irriterad i halsen av dammet.« Hamidullah mindes viktigare exempel på änglars ingripande, men den andre, som bara kände till Angloindien, var tvungen att rannsaka sitt minne för att hitta några småsmulor, så det var inte förvånande att han återkom till: »Men allt det här är förstås undantag. Undantaget bekräftar inte regeln. Genomsnittskvinnan är som mrs Turton, och Aziz, du vet hur hon är.« Aziz visste inte det, men han sa att han gjorde det. Även han generaliserade utifrån sina besvikelser – det är svårt för medlemmar av ett underlydande folkslag att inte göra det. Med några undantag höll han med om att alla engelska kvinnor är nedlåtande och mutbara. Skimret försvann från samtalet, och det fick en frostig yta som vecklades ut och bredde ut sig i all oändlighet.

En tjänare kungjorde att middagen var serverad. De låtsades inte om honom. De äldre männen hade kommit fram till sin evinnerliga politik, Aziz släntrade ut i trädgården. Träden lukade ljuvligt – grönblostande magnolior – och brottstycken av persisk poesi dök upp i hans huvud. Middag, middag, middag . . . men när han kom tillbaka till huset för att äta hade Mahmoud Ali i sin tur släntrat iväg för att tala med sin sais. »Kom och träffa min hustru en stund då«, sa Hamidullah, och så stannade de bakom purdahn i tjugo minuter. Hamidullah begum var en avlägsen tant till Aziz och den enda kvinnliga släkting han hade i Chandrapore, och vid det här tillfället hade hon mycket att berätta för honom om en omskärelse i familjen som inte hade firats med tillräckligt mycket överdåd. Det var svårt att komma därifrån, för hon skulle inte börja äta sin middag förrän de hade fått sin, och följaktligen drog hon ut på sina kommentarer så att de inte skulle tro att hon var otålig. När hon hade kritiserat omskärelsen erinrade hon sig vissa närbesläktade ämnen och frågade Aziz när han tänkte gifta sig.

Respektfullt men irriterat svarade han: »En gång räcker.«

»Ja, han har gjort sin plikt«, sa Hamidullah. »Retas inte så med honom. Han försörjer sin familj, två pojkar och deras syster.«

»De bor väl omhändertagna hos min hustrus mor, tant, där hon bodde när hon dog. Jag får träffa dem när jag vill. De är så väldigt, väldigt små.«

»Och han skickar hela sin lön till dem och lever som en obetydlig kontorist och berättar inte om anledningen för någon. Vad vill du mer att han ska göra?«

Men det var inte det som Hamidullah begum ville komma till, och efter att artigt ha bytt samtalsämne en liten stund återkom hon och fick fram det. Hon sa: »Vad ska det bli av alla våra döttrar om männen vägrar gifta sig? De kommer att gifta sig under sin ställning eller . . .« Och så satte hon

igång att berätta den vanliga historien om en dam av furstlig härkomst som inte hittade någon make i den trånga krets där hennes stolthet tillät henne att gifta sig, så hon hade förblivit ogift och var nu trettio år gammal och skulle dö ogift, för nu ville ingen ha henne. Medan berättelsen fortskred övertygade den de två männen, tragedin framstod som en skamfläck för hela samhället; det var nästan bättre med polygami än att en kvinna skulle dö utan de glädjeämnen som Gud hade avsett att hon skulle få. Giftermål, moderskap, makt i hemmet – vad är hon annars född till, och hur kan mannen som har nekat henne dem stå inför hennes och sin egen skapare på den yttersta dagen? Aziz tog farväl och sa »Det är möjligt . . . men senare . . .« – hans ständiga svar på sådana vädjanden.

»Du får inte skjuta upp det du tycker är rätt«, sa Hamidullah. »Det är därför det står så illa till med Indien, för att vi skjuter upp saker.« Men när han såg att hans unge släkting såg bekymrad ut lade han till några lugnande ord och suddade på så sätt ut det intryck som hans hustru kanske hade gett.

Medan de var borta hade Mahmoud Ali gett sig iväg i sin vagn och lämnat ett meddelande om att han skulle vara tillbaka om fem minuter, men de fick på inga villkor vänta. De satte sig ned för att äta med en avlägsen kusin till familjen, Mohammed Latif, som levde på Hamidullahs frikostighet och vars ställning varken var tjänare eller jämlike. Han sa ingenting om han inte blev tilltalad, och eftersom ingen sa något teg han utan att vara förnärmad. Då och då rapade han som en komplimang till den närande maten. Han var en blid, förnöjd och ohederlig gammal man; han hade aldrig gjort ett handtag i hela sitt liv. Så länge någon av hans släktingar hade ett hus kunde han vara säker på att ha ett hem, och det var osannolikt att en så stor familj skulle komma helt på obestånd. Hans hustru levde en liknande tillvaro ett par hundra kilometer bort – han hälsade inte på henne eftersom en tågbiljett kostade pengar. Just nu retades Aziz med honom, liksom med tjänarna, och sedan

började han citera poesi, på persiska, urdu, lite arabiska. Han hade gott minne, och för att vara så ung var han brett beläst; hans favoritämnen var islams förfall och kärlekens flyktighet. De lyssnade förtjust, för de ansåg att poesi var en offentlig angelägenhet, inte som i England, där det var något privat. De blev aldrig uttråkade av att lyssna på ord, ord; de andades in dem tillsammans med den svala kvällsluften och avbröt aldrig för att analysera något; poetens namn, Hafez, Hali, Iqbal, räckte som garanti. Indien – ett hundrafalt Indien – viskade där ute under den liknöjda månen, men för ögonblicket kändes Indien som ett enda och deras eget, och de återfick sin förlorade storhet när de hörde förlusten begråtas, de kände sig unga igen för att de blev påmindas om att de unga måste flyga. En tjänare i scharlakansrött avbröt honom; han var distriktsöverläkarens chaprasi, och han gav Aziz en papperslapp.

»Gamle Callendar vill träffa mig i sin bungalow«, sa han, men reste sig inte. »Han hade kunnat vara artig nog att berätta varför.«

»Något sjukdomsfall, förmodar jag.«

»Det tror jag inte, jag tror ingenting. Han har fått reda på när vi äter middag, helt enkelt, och väljer att avbryta oss varenda gång bara för att visa sin makt.«

»Å ena sidan gör han alltid det, å andra sidan kan det vara ett allvarligt fall, och det kan du inte veta«, sa Hamidullah, och banade omtänksamt väg för lydnad. »Borde du inte rengöra tänderna efter paan?«

»Om mina tänder måste rengöras tänker jag inte gå dit alls. Jag är indier, och det är en indisk vana att tugga paan. Det får distriktsöverläkaren stå ut med. Mohammed Latif, min cykel, tack.«

Den fattige släktingen reste sig. En aning försjunken i sakernas tillstånd lade han handen på cykelsadeln, medan en tjänare tog hand om själva ledandet. Tillsammans råkade de dra den över en nubb. Aziz höll händerna under handkannan,

torkade av dem, satte på sig sin gröna filthatt och susade sedan oväntat energiskt ut från Hamidullahs gårdsplan.

»Aziz, Aziz, obetänksamme pojke . . .« Men han hade hunnit långt in i basaren och cyklade som besatt. Han hade varken lykta eller ringklocka och inte heller någon broms, men vad är det för nytta med sådan rekvisita i ett land där cyklistens enda hopp är att ansikte efter ansikte ska fara förbi och försvinna precis innan han krockar med dem? Och staden var tämligen tom vid den här tiden på dagen. När han fick punktering hoppade han av och ropade på en tonga.

Han fick inte tag på någon först, och han var också tvungen att lämna cykeln hemma hos en vän. Han förspillde ytterligare tid genom att rengöra tänderna. Men till sist skramlade han iväg mot civillängorna med en livlig känsla av att det gick undan. När han kom in i områdets torftiga prydlighet greps han plötsligt av förstämning. Gatorna, som var uppkallade efter segerrika generaler och korsade varandra i rät vinkel, var en symbol för det nät som Storbritannien hade kastat över Indien. Han kände sig fångad i maskorna. När han svängde in på major Callendars gårdsplan var han nära att kliva ned från tongan och gå fram till bungalowen till fots, och det var inte för att han var en servil själ utan för att hans känslor – hans lättstötta kanter – bävade för en flagrant avsnäsning. Det hade varit ett »fall« året före – en indisk herre hade kört fram till en ämbetsmans hem och visats bort av tjänstefolket och blivit tillsagd att närma sig på ett mer passande sätt – bara ett fall bland tusentals besök hos hundratals ämbetsmän, men ryktet om det hade blivit vida spritt. Den unge mannen gruvade sig för att det skulle upprepas. Han kompromissade och sa åt kusken att stanna precis utanför ljuskäglan som föll över verandan.

Distriktsöverläkaren var inte hemma.

»Men sahib har lämnat ett meddelande åt mig?«

Tjänaren svarade med ett likgiltigt: »Nej.« Aziz blev för-

tvivlad. Det var en tjänare som han hade glömt ge dricks, och nu kunde han inte göra någonting eftersom det var andra människor i tamburen. Han var övertygad om att det fanns ett meddelande och att karln hämnades genom att vägra ge honom det. Medan de grälade kom personerna ut. Båda var damer. Aziz lyfte på hatten. Den första, som var klädd i aftontoalett, kastade en blick på indiern och vände sig instinktivt bort.

»Mrs Lesley, det *är* en tonga«, ropade hon.

»Vår?« frågade den andra, som också fick syn på Aziz och gjorde likadant.

»Man får ta emot de gåvor som gudarna sänder i vilket fall som helst«, tjöt hon, och båda två hoppade in. »Åh tongawallah, klubben, klubben. Varför kör inte den dumbommen?«

»Kör, jag betalar dig imorgon«, sa Aziz till kusken, och när de for iväg ropade han artig: »Varsågod, mina damer.« De svarade inte, uppfyllda som de var av sina egna angelägenheter.

Där kom det alltså, det gamla vanliga – precis som Mahmoud Ali sa. Den oundvikliga avsnäsningen – hans bugning blev nonchalerad, hans vagn togs ifrån honom. Det kunde ha varit värre, för det var på något sätt en tröst för honom att mesdames Callendar och Lesley båda var feta och skulle tynga ned tongan baktill. Om de hade varit vackra skulle det ha plågat honom. Han vände sig till tjänaren, gav honom ett par rupier och frågade en gång till om det fanns något meddelande. Mannen, som nu var mycket hövlig, gav samma svar. Major Callendar hade åkt sin väg en halvtimme tidigare.

»Utan att säga något?«

I själva verket hade han sagt »Förbaskade Aziz« – ord som tjänaren förstod men var för artig för att upprepa. Man kan ge för mycket dricks likaväl som för lite; faktum är att myntet som köper den exakta sanningen ännu inte är präglat.

»Då skriver jag ett brev till honom.«

Han blev erbjuden att nyttja huset, men han hade för

mycket värdighet för att gå in. Papper och bläck bars ut på verandan. Han började: »Käre sir, på er uttryckliga order har jag skyndat som en underlydande ska . . .«, och sedan hejdade han sig. »Berätta för honom att jag har varit här, det räcker«, sa han och rev sönder sin protest. »Här är mitt kort. Kalla på en tonga åt mig.«

»Huzoor, alla är på klubben.«

»Telefona efter en nere vid järnvägsstationen då.« Och när karln hastade iväg för att göra det sa han: »Äsch, strunt i det, jag föredrar att gå.« Han begärde en tändsticka och tände en cigarett. Dessa omsorger lugnade honom, trots att de var köpta. De skulle räcka så länge han hade rupier, och det är alltid något. Men tänk att skudda Angloindiens stoft av fötterna! Att slippa undan från nätet och vara tillbaka bland seder och gester som han kände till! Han började promenera, en ovan kroppsövning.

Han var en atletisk liten man, nätt byggd, och i själva verket mycket stark. Ändå blev han uttröttad av att promenera, precis som alla i Indien blir, utom nykomlingarna. Det finns något fientligt i jorden. Antingen ger den efter så att foten sjunker ned i en fördjupning, eller också är den oväntat stel och hård och pressar stenar eller gruskorn mot trampdynan. En rad sådana små överraskningar är utmattande, och han hade loafers på sig, vilket gjorde honom klen rustad för vilket land som helst. I utkanten av civilstationen gick han in i en moské för att vila sig.

Han hade alltid tyckt om den moskén. Den var behaglig, och disponerad på ett sätt som tilltalade honom. På innergården – dit man kom in genom en raserad port – fanns en tvagningsbassäng med klart färskvatten, som alltid var i rörelse och i själva verket var en del av den kanal som försåg staden med vatten. Innergården var belagd med spruckna stenplattor. Den takförsedda delen av moskén var djupare än vad som är brukligt; den påminde nästan om en engelsk sockenkyrka med

en borttagen gavel. Där han satt tittade han in i tre valvgångar, där mörkret lystes upp av en liten hängande lampa och av månen. Fasaden såg – i fullmånens sken – ut som marmor, och Guds nittionio namn avtecknade sig i svart, liksom fri-sen avtecknade sig i vitt mot himlen. Spänningen inom detta motsatspar och skuggorna som tävlade där inne tilltalade Aziz, och han försökte göra helheten till en symbol för något slags sanning om religion eller kärlek. En moské föll honom i smaken och släppte på så vis loss hans fantasi. En helgedom som tillhörde någon annan tro, hinduisk, kristen eller grekisk, skulle ha tråkat ut honom och inte lyckats väcka hans känsla för skönhet. Det här var islam, hans eget land, något mer än en religion, mer än ett stridsrop, mer, mycket mer . . . Islam, en inställning till livet som var både intensiv och varaktig, där hans kropp och tankar hittade hem.

Hans sittplats var den låga muren som utgjorde innergårdens vänstra gräns. Marken sluttade nedanför honom, ned mot staden, som syntes som en suddig fläck av träd, och i stillheten hörde han många små ljud. Till höger, borta på klubben, bidrog den engelska befolkningen med en amatörorkester. Någon annanstans trummade några hinduer – han förstod att det var hinduer, för rytmen var inte i hans smak – och några andra grät över ett lik – han visste vem det var, eftersom han hade skrivit dödsattesten på eftermiddagen. Det var ugglor, det punjabiska postståget . . . och blommorna luktade ljuvligt i stinsens trädgård. Men moskén – det var bara den som betydde något, och han vände tillbaka från nattens mångskiftande lockelser och prydde den med innebörder som byggmästaren aldrig hade tänkt sig. Någon gång skulle även han bygga en moské, mindre än den här men ytterst smakfull, så att alla som gick förbi fick uppleva den lycka som han kände just nu. Och i närheten av den, under en liten kupol, skulle hans grav ligga, med en persisk inskrift:

Ack, utan mig i tusentals år
Ska Rosen blomstra och Våren stå i blom,
Men de som i hemlighet har förstått mitt hjärta –
De ska närma sig och besöka graven där jag vilar.

Han hade sett fyrradingen på en grav tillhörande en kung från Deccan och betraktade den som filosofiskt djupsinnig – han ansåg alltid att patos var djupsinnigt. Tänk att förstå hjärtat i hemlighet! Han upprepade frasen med tårar i ögonen, och när han gjorde det tycktes en av moskéns pelare skälva. Den vajade i dunklet och lösgjorde sig. Tron på spöken hade han i blodet, men han satt ståndaktigt kvar. Ännu en pelare rörde sig, så en tredje, och sedan steg en engelsk kvinna ut i månskenet. Plötsligt blev han ursinnig och ropade: »Frun! Frun! Frun!«

»Åh! Åh!« flämtade kvinnan.

»Detta är en moské, frun, ni har ingen som helst rätt att vara här; ni borde ha tagit av er skorna; detta är en helig plats för muslimer.«

»Jag har tagit av mig dem.«

»Har ni?«

»Jag ställde dem vid ingången.«

»Då ber jag om ursäkt.«

Kvinnan, som fortfarande var förskräckt, rörde sig mot utgången och såg till att tvagningskaret var mellan dem. Han ropade efter henne: »Jag ber verkligen om förlåtelse för att jag sa något.«

»Ja, jag hade rätt, eller hur? Om jag tar av mig skorna, har jag tillträde då?«

»Naturligtvis, men det är så få damer som gör sig det besväret, särskilt om de tror att det inte finns någon här som ser det.«

»Det spelar ingen roll. Gud är här.«

»Frun!«

»Låt mig gå nu är ni snäll.«

»Åh, kan jag hjälpa er med något nu eller när som helst?«

»Nej tack, ingenting alls – god natt.«

»Kan jag få veta vad ni heter?«

Nu var hon i skuggan i portgången, så han såg inte hennes ansikte, men hon såg hans, och hon sa med en röst som lät förändrad: »Mrs Moore.«

»Mrs . . . « När han gick närmare upptäckte han att hon var gammal.

En väv som var större än moskén föll i trasor, och han visste inte om han var glad eller ledsen. Hon var äldre än Hamidullah begum och hade ett rött ansikte och vitt hår. Hennes röst hade vilselett honom.

»Mrs Moore, jag är rädd att jag skrämde er. Jag ska berätta för mitt folk – våra vänner – om er. Att Gud är här – mycket bra, verkligen utmärkt. Jag tror att ni har kommit till Indien nyligen.«

»Ja – hur visste ni det?«

»Genom ert sätt att tilltala mig. Nå, kan jag kalla på en vagn åt er?«

»Jag har bara gått från klubben. De ger en pjäs som jag har sett i London, och det var så varmt.«

»Vad hette pjäsen?«

»*Kusin Kate*.«

»Jag tror inte att ni borde gå ensam på kvällen, Mrs Moore. Det finns skumma figurer här, och det kan komma leoparder från Marabarbergen. Ormar också.«

Hon skrek till; hon hade glömt bort ormarna.

»En sexprickig jordlöpare, till exempel«, fortsatte han.
»Tar man upp den så biter den, man dör.«

»Men ni går omkring ensam.«

»Äsch, jag är van.«

»Van vid ormar?«

De skrattade båda två. »Jag är läkare«, sa han. »Ormarna

vågar inte bita mig.« De satte sig bredvid varandra vid ingången och tog på sig sina aftonskor. »Får jag lov att ställa en fråga till er nu? Varför kommer ni till Indien vid den här tiden på året, precis när den svala årstiden håller på att ta slut?»

»Jag hade tänkt ge mig av tidigare, men det uppstod en försening som inte gick att påverka.«

»Det kommer snart att bli ohälsosamt för er! Och varför i all sin dar kommer ni till Chandrapore?»

»För att hälsa på min son. Han är stadsdomare här.«

»Nej, nej, ursäkta mig, det är helt omöjligt. Vår stadsdomare heter mr Heaslop. Jag känner honom mycket väl.«

»Han är ändå min son«, sa hon och log.

»Men mrs Moore, hur kan han vara det?»

»Jag har varit gift två gånger.«

»Ja, nu förstår jag, och er förste make är död.«

»Det stämmer, och det är min andre make också.«

»Då sitter vi i samma bås«, sa han kryptiskt. »Är stadsdomaren då hela er familj numera?»

»Nej, jag har de små också – Ralph och Stella i England.«

»Och herrn här, är han Ralphs och Stellas halvbror?»

»Alldeles riktigt.«

»Mrs Moore, allt det här är oerhört märkligt, för precis som ni har även jag två söner och en dotter. Är det inte samma bås så det förslår?»

»Vad heter de? Inte Ronny, Ralph och Stella, de också, väl?»

Tanken gjorde honom förtjust. »Nej, verkligen inte. Vad lustigt det låter! De har helt andra slags namn, som kommer att göra er förvånad. Hör på, är ni snäll. Nu ska jag berätta vad mina barn heter. Den förste heter Ahmed, den andre heter Karim, den tredje – hon är äldst – Jamila. Det räcker med tre barn. Håller ni inte med?»

»Jo, det gör jag.«

Båda två satt tysta en liten stund och tänkte på sina respektive familjer. Hon suckade och reste sig upp för att gå.

»Skulle ni vilja inspektera Mintolasarettet någon förmiddag?« frågade han. »Jag har inget annat att erbjuda i Chandrapore.«

»Tack, jag har redan sett det, annars skulle jag väldigt gärna ha velat följa med er dit.«

»Jag antar att det var distriktsöverläkaren som visade er det.«

»Ja, och mrs Callendar.«

Hans röst förändrades. »Åh! En mycket charmant dam.«

»Mycket möjligt, när man känner henne bättre.«

»Va? Va? Tyckte ni inte om henne?«

»Hon försökte alldeles säkert vara vänlig, men jag uppfattade henne inte precis som charmant.«

Han utbrast: »Hon tog just min tonga utan min tillåtelse – kallar ni det att vara charmant? – och major Callendar stör mig kväll efter kväll när jag sitter och äter middag med mina vänner, och jag ger mig genast av och avbryter ett riktigt trevligt umgänge, och så är han inte där och har inte ens lämnat ett meddelande. Är det charmant, så säg? Men vad spelar det för roll? Jag kan inte göra någonting, och det vet han. Jag är bara en underlydande, min tid är inte värd något, verandan duger åt en indier, ja, ja, låt honom stå där, och mrs Callendar tar min vagn och behandlar mig som luft . . . «

Hon lyssnade.

Delvis berodde hans upphetsning på oförrätterna han hade upplevt, men mycket mer på att han visste att någon förstod. Det var det som fick honom att upprepa sig, överdriva, motsäga sig själv. Hon hade visat att hon förstod genom att kritisera sin landsmaninna inför honom, men han hade vetat det redan tidigare. Lågan som inte ens skönhet kan underblåsa höll på att flamma upp, och även om hans ord var griniga började hans hjärta i hemlighet glöda. Just nu bröt lågan fram som tal.

»Ni förstår mig, ni vet vad andra känner. Åh, om andra ändå var som ni!«

Hon svarade, ganska förvånad: »Jag tror inte jag förstår mig på människor vidare bra. Jag vet bara om jag tycker om dem eller inte.«

»Då är ni österlänning.«

Hon tackade ja till att han skulle följa henne tillbaka till klubben, och vid porten sa hon att hon önskade att hon hade varit medlem så att hon kunde ha bjudit in honom.

»Indier har inte tillträde till Chandraporeklubben ens som gäster«, sa han bara. Han bredde inte ut sig mer om oförrätterna nu, för han var lycklig. När han vandrade nedför backen under den ljuvliga månen, och återigen såg den ljuvliga moskén, kändes det som om han ägde landet lika mycket som någon annan. Vad spelade det för roll om några plussiga hinduer hade varit där före honom och några kyliga engelsmän kommit efter?